

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

בהרצאה זאת ארצה להצביע על שני מופעים של מתח פנימי בהקשר הממלכתי אצל מנחם בגין. הראשון - המתח בין התביעה של בגין לממלכתיות חזקה - ריכוזיות מדינתית ובין נטייתו להקנות למדינה אופי ליברלי-אינדיבידואליסטי של הכלכלה.

השני - הקונפליקט בין אותה הדרישה לממלכתיות תקיפה ובין הנטיות הפרטיקולאריסטיות, שראינו אותן לא אחת בימין הרוויזיוניסטי, נטיות שהביאו אותם לא אחת שלא לקבל את מרות הרוב.

אפתח במתח הראשון, בניגוד הפנימי שניכר אצל בגין וחירות בין הדרישה לריכוזיות מדינתית לבין התביעה להקנות למדינה אופי ליברלי-אינדיבידואליסטי:

הממלכתיות של ראשית המדינה, מהיותה תקופת מעבר שלטוני, המשיכה את התרבות הפוליטית של תקופת היישוב והתאפיינה במרכזיותה של תנועת העבודה על ארגוניה: מפא"י, הסתדרות העובדים הכללית, חברת העובדים, התנועות ההתיישבותיות. לקראת שנות השישים, החלה מגמה של הטיית כובד המשקל הממלכתי מהמפלגה אל המדינה, כלומר, ממלכתיות שבה המדינה היא המרכזת את התפקודים הפוליטיים-חברתיים, ואליה מתנקז השייך הקולקטיבי.

אופייה של הממלכתיות 'הראשונה' גורם לעיתים לסתירות-לכאורה, בבואנו להבין את הנטיות המפלגתיות במערכת הפוליטית הישראלית בקשר לדמות החברה והמדינה.

גישה רווחת היא שהימין נוטה לצמצם את מעורבותה של המדינה בנושאי כלכלה ובחלוקת הכוח והעושר בחברה; השמאל לעומת זאת, נוטה להרחיב את תפקיד המדינה כדי שזו תבטיח יותר שוויון חברתי.

בניגוד לחלוקה האידיאולוגית הרווחת בין ימין ושמאל, 'תנועת החירות' התאפיינה דווקא בנטייה ל'מדינה גדולה' ולריכוזיות חזקה. את תמיכתה במרכז ממלכתי הסבירה 'חירות' בכך שעל הפרק עמד פרויקט לאומי משולש: הקמת מדינה, קליטת המוני אזרחים חדשים ומלחמה קיומית. 'חירות', כמפלגה ציונית, היתה שותפה לתפיסה, שהמדינה ניצבה בפני משימה עצומה, שהצריכה ריכוז והכוונת המאמץ הלאומי. במצעה לאסיפה המכוננת ב-1949, דרשה 'חירות' כך: "מדיניות סוציאלית כלכלית שתטביע את חותם תפקידה הכפול [קליטת העלייה ומדיניות רווחה] על אופי המשק הלאומי שיהיה משק מכון, מודרך ומתואם תיאום הדדי בין כל חלקיו. ענפיו וגורמיו החיוניים". האתוס, הזה יש לומר, היה נחלתם של השמאל והימין הציוניים כאחד.

'חירות' ומנהיגה בגין, הניחו שכלכלה מרחיבה-קפיטליסטית (עד כמה שביטוי זה נשמע סותר את עצמו) תוכל להתגבר על השפל בעזרת מדיניות ממשלתית של הרחבת הביקוש לסחורות ולשירותים, והגדלת התמריצים להשקעות הון. לשם כך תמכו בהכוונה של הכלכלה בידי המדינה, ביזמות ממשלתית ישירה ומקיפה, בעבודות ציבוריות נרחבות, וכמובן בתעסוקה מלאה, שתיצור שיווי משקל בין היצע וביקוש. מחשבה כזאת, של כלכלה ריכוזית, היתה גם נחלתו של ז'בוטינסקי, שתמך בשעתו בהכוונה ובהתערבות מאסיבית של הממשלה בחיים הכלכליים והחברתיים במדינה שתקום. לפי הזמן, הוא התכוון לממשלה הבריטית כמובן, אך גם לאינסטנציה יהודית בעלת אופי ממלכתי, ש"תשליט את צורכי הרעיון הממלכתי" בא", "ללא ביאת-כוח של המפלגות האידיאולוגיות". במונח "המפלגות האידיאולוגיות" הוא התכוון לתנועות הפועלים. את הרוויזיוניזם הוא כינה "הזרם הממלכתי בציונות".

"מנהיגים והנהגה בראשית המדינה": כנס במכון בן-גוריון לחקר ישראל 1

12-11 בינואר 2010

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

במצעי הבחירות של 'חרות' בעשור הראשון (בארבע מערכות בחירות), שבה ועולה הדרישה הליברלית לעיגון חוקי של זכויות האדם והאזרח כולל הזכות שהיא משמעותית ביותר לרעיון הליברלי – היא זכות הקניין. 'חרות' דרשה גם את הסדרת הביטוח הסוציאלי לאזרחים. רעיון 'הצדק הסוציאלי', או בלשון הזמן הזה – 'מדינת רווחה', היה רעיון יסודי במשנתו של ז'בוטינסקי, שאותו אימץ בגין. במוקד הרעיון הזה נמצאת ההבחנה והשילוב בין המ"מין' (המחסור), שהם הצרכים המינימאליים שאין אדם יכול להתקיים בלעדיהם (מזון, מעון, מלבוש מורה מרפא), ובין השי"נים (שעשועים), שהם בבחינת מותרות שאדם יכול להתקיים בלעדיהם. אך לפי בגין ז'בוטינסקי לפניו, תהליך תיקון החברה אינו מסתיים בסיפוק הצרכים היסודיים. להיפך. זה רק קו ההתחלה.

את הרעיון שחובת המדינה לספק את אותם הצרכים המינימאליים לכל תושביה קבע בגין בין מטרותיה הראשיות של 'חרות', כמו גם את הגישה שהשאפה למותרות, לצריכה פרטית של מוצרים ושירותים אינה דבר 'מגונה', והינה צורך טבעי לאדם ולמשק. אותה הדלתא שבין המינימום הנדרש לבין היתר הרצוי, היא המעוררת את המתח הפנימי בין הגישה הקפיטליסטית ובין הגישה הסוציאליטית.

תפיסה זו תאמה אז את רוח המדיניות הכלכלית הקיינסיאנית, שהיתה הגמונית בעולם אחרי 'השפל הכלכלי הגדול' ועד שנות השישים ואף השבעים. אלא שבניגוד לתפיסת המעורבות המדינית הסוציאליסטית, ב'חרות' ראו במדיניות כלכלית זו אמצעי סיוע לפיתוח המגזר הפרטי דווקא, ובכך ליצור בישראל מעמד בורגני איתן. תפיסה זו של מעורבות מדינית המכוונת לבניין המגזר הפרטי בולטת כמעט בכל מצעי הבחירות של 'חרות' בעשור הראשון, ובפובליציסטיקה התנועתית.

במאמר מוסגר, יש לומר, כי מבחינת היחס למעורבות המדינית תפיסה דומה לזו של חירות היתה גם לאגף נוסף בימין הציוני – 'הציונים הכלליים'. אלא שה'ציונים הכלליים' היתה מפלגת-אינטרס יותר מאשר מפלגה שפנתה לכל שדרות החברה. זלמן אברמוב, בעצמו ציוני-כללי, תיאר אותה כמפלגה שלא השכילה להציג אלטרנטיבה לסוציאליזם משום שהיא סובלת מחולשה ארגונית, דלות רעיונית ואינה נותנת את דעתה על בעיות החברה והמדינה. שלא כ'חרות' בשני העשורים הראשונים של המדינה, השתתפה מפלגת הציונים-הכלליים, בזמנים שונים, בקואליציה בראשות מפא"י, ואפשר שהאופי האינטרסנטי הצר של המפלגה הקל על השותפות עם מפא"י.

במצעי הבחירות, בכנסת, ובעיתונות המפלגתית הציגה 'חרות' מדיניות התומכת בפתרון סכסוכי עבודה באמצעות בורות חובה, פיתוח ועידוד היזמה הפרטית ופירוקם של האיגודים המונופוליסטיים. באיגודים המונופוליסטיים – קרי ההסתדרות ומפעליה, והארגונים ההתיישבותיים שבשליטת מפא"י שהיו ירושה של תקופת היישוב – ראה בגין את המכשול העיקרי להסדרה נכונה של המבנה הכלכלי והחברתי בישראל. לדידה – ההסתדרות היתה מדינה בתוך מדינה, שכן היא סיפקה שורה של שירותים שעל המדינה היה לספק, כמו שירותי בריאות, הסדרת יחסי עבודה, שירותי חינוך, ביטוח סוציאלי, ועוד. תפקידה של המדיניות הכלכלית הריכוזית אם כן, לפי בגין, הוא לבנות כלכלה קפיטליסטית.

תפיסה זו, של הכוונת ההון הלאומי לביסוס המשק הפרטי, העשויה להיראות במבט ראשון כמכילה סתירה, מתבהרת משבוחנים אותה על רקע הניתוח של 'חרות' את מצבה של ישראל בשנים הראשונות לעצמאות.

"מנהיגים והנהגה בראשית המדינה": כנס במכון בן-גוריון לחקר ישראל 2

11-12 בינואר 2010

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

תמיכת 'חרות' בממלכתיות חזקה נבע מתוך הבנה שרק כוח מאורגן של מדינה ממלכתית-ריכוזית יכול להיות משקל נגד למוקדי הכוח הכלכליים והפוליטיים של ההסתדרות, של חברת העובדים ושל תנועות התיישבות. 'חרות' כיוונה לכך שהמדינה הממלכתית תוביל להלאמה (לא להפרטה!) ולריכוז המשאבים הכלכליים שנמצאו בידי המשק ההסתדרותי, כולל הלאמת הקרקעות, ושפעולה כזאת תאפשר בבוא העת חלוקה מחדש של המשאבים, גם של הפרטה. במצע הבחירות לכנסת השנייה למשל, מבקשת 'חרות' לחלק את אדמות המדינה לעולים החדשים כמו גם לתושבים הוותיקים.

את העקרונות של מבנה המשטר, זכויות האדם ורווחתו דרש בגין לעגן **בחוקה**. בגין חתר באופן עקיב, למרות 'החלטת הררי' בשנת 1950, לחיבורו של אותו "המסמך המשפטי האחיד, השלם, שיגדיר ויסדיר את סמכויותיהן של הרשויות הממלכתיות, את מידת הפרדה ביניהן, את השפעת-הגומלין שלהן, את זכויותיו של האזרח ואת חובותיו" [נאום בכנסת 1956].

בגין, בעל השכלה משפטית, לא הסתפק רק בחרדתו לשלטון החוק, אלא דרש את עליונות המשפט בחוקה, שתגדיר את הפרדת הרשויות המלאה ושתבטיח את מערכת הבלמים והאיזונים המסדירים את החברה. אגב, מהטעם הזה, בדיוק, התנגד בן-גוריון לחוקה. הוא חשש בדיוק ממה שבגין חייב, היינו, שחוקה בישראל תאמץ את המודל האמריקני, ושאותם האיזונים והבלמים לא יאפשרו לממשלה לפעול בגמישות ובהתאם לנסיבות המשתנות. כלומר, בן-גוריון חשש מקיפאון פוליטי של הרשות המבצעת, לעומת בגין, שחייב רשות מבצעת 'מחושקת'.

המתח הפנימי הראשון אם כך, שאפיין את המחשבה הכלכלית-חברתית של בגין הוא התמיכה ב'מדינה גדולה', מחשבה שאפינה בד"כ דווקא את השמאל. הסברנו מתח זה בכך שהתפיסה של 'חרות' תאמה את המדיניות הכלכלית המרחיבה שהיתה רווחת אז, וכי כמפלגה ציונית היא הבינה, כמו שהבין ז'בוטינסקי בשעתו, שלשם הגשמת המשימות הלאומיות הגדולות עתה, כמו גם בתקופת היישוב, דרושה ממלכתיות חזקה. עוד אמרנו כי 'חרות' ראתה במדיניות הכלכלית המרחיבה, דווקא הזדמנות לחיזוק הבורגנות, כשהאמצעים לכך, בין היתר, הם פירוק הממסד היישובי וחקיקת חוקה.

אעבור עתה לדוגמה השנייה - לקונפליקט בין תמיכה בממלכתיות ובמרות מדינתית, מול נטייה לפרטיקולאריזם, לבדלנות.

כבר בהכרזו על המרד בינואר 1944, לא התכוון בגין למרידה רק נגד השלטון הבריטי בא"י, או כנגד דרכם של ז'בוטינסקי ושל המפלגה הרוויזיוניסטית. זאת היתה גם הכרזה על מרד נגד 'הגנה' והמוסדות הלאומיים של היישוב. בהכרזת המרד הובהר, כי אצ"ל הוא ארגון מדיני הנוקט אמצעים צבאיים כדי להשיג את מטרותיו המדיניות. במעשה המרד, נטל האצ"ל לידיו את הלגיטימציה ואת האמצעים לפעולה - ככל שהיו בידיו, ולא סר למרותו של הממסד המדיני והצבאי היישובי בא"י. אמנם ממסד זה היה וולונטרי, אך הוא ביסס את מרותו ומרכזיותו ביישוב בדרך דמוקרטית ובהסכמת הרוב.

המטרה הראשית של הכרזת המרד, כפי שהסביר בגין, היתה מלחמה בגורם המכשיל את ריכוז העם היהודי בא"י, ולאחר הסרת מכשול זה – לפעול לייסוד מדינה וחברה חדשה.

בהכרזת המרד נכללה גם המסגרת, בקווים כלליים אמנם, לדמותה של החברה הראויה להתקיים במדינה שתקום: מדיניות החוץ שלה, זכויות אדם ואזרח, קליטת העלייה, היחס לערבים, היחס לדתות אחרות. **המרד, המלחמה, ריבונות עברית ובניית החברה מן המסד** - כל אלה הם רכיביה של אידיאולוגיה אחת שלמה, בלתי ניתנת לפשרות, ולכן לא אפשרי היה, לשיטתו של בגין, שיתוף עם מסגרות אחרות שדרכן שונה מזו של האצ"ל, אפילו אם מטרותם הסופית זהה. הלגיטימציה שנטל, לפעול בנפרד, נבעה גם מכך שכל המסגרות הפוליטיות-חברתיות ביישוב היו מסגרות וולונטריות, ולדידו של בגין אין אחת שזכותה לאסור קיומן של אחרות.

"מנהיגים והנהגה בראשית המדינה": כנס במכון בן-גוריון לחקר ישראל 3

12-11 בינואר 2010

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

הנטייה הפרטיקולאריסטית ניכרת גם ארבע שנים מאוחר יותר, בנאומו של בגין ב-15 במאי 1948, יום לאחר הכרזת העצמאות. מן הטקסט של הנאום ששודר ברדיו המחתרתי של האצ"ל, אך יועד לאוזניהם של כלל תושבי ישראל, אפשר להסיק כי זאת למעשה הכרזת עצמאות שנייה, נפרדת.

בגין פתח את נאומו בהצהרה: "מקץ שנים רבות של מלחמה במחלת, של רדיפות ועינויים, עינויי גוף ונפש, מתייבבים לפניכם המורדים במלכות הרשע... המרד העברי של השנים תש"ד-תש"ח הוכתר בהצלחה. המרד העברי הראשון אחרי התקוממות החשמונאים שנשתיים בניצחון. שלטון השעבוד של בריטניה בארץ מולדתנו הוכה, עורער, פורר וסולק. קמה, תוך מלחמת דמים, תוך מלחמת כיבוש, מדינת ישראל... והיא קמה "רק כך": בדם, באש, ביד חזקה ובזרוע נטויה, בייסורים ובקורבנות. אחרת לא יכלה לקום". בגין לא הזכיר בנאומו את הבנייה, את ההתיישבות את ההגנה ואת הארגון המדיני שהתפתחו ביישוב בשנות המנדט. יתר על כן, הנאום הכיל אזהרה מפורשת: **"רק תיזהר נא הממשלה העברית, הממשלה הזמנית וכל ממשלה אחרת שתקום במקומה, שהיא עצמה לא תיצור, על ידי וויתורים כלפי חוץ, או על-ידי רודנות כלפי פנים, מחתרת חדשה"**. אח"כ ניתנת גם הודעה על הקמת המפלגה.

בד"כ מתפרש נאומו זה של בגין כהודעה על הקמת 'תנועת החרות' ומעבר מחיי מחתרת לחיים פוליטיים גלויים ולגלויים, אך ההודעה על הקמת המפלגה נבלעה לקראת סוף הנאום, בין עניינים אחרים. כדי לעמוד על משמעותו המלאה והבדלנית של נאום בגין יש לשים לב למסגרת הרחבה שלו, המכילה גם הכרזה על קום מדינה, גם צידוק היסטורי למרד וגם מצע מדיני המתייחס ליחסי החוץ של המדינה, לשלמות הארץ, ולדמות האזרחית והחברתית הראויה למדינה: חוק, קליטת עלייה; עבודה וצדק סוציאלי.

אחד הסעיפים הראשונים בנאום 'העצמאות' הוא הצורך הדחוף בנשק חדיש וכבד למלחמה המתחוללת עתה: "אם נעמד בימים הקרובים... מצויידים בפלדת הנפש של אומה נצחית הקמה לתחייה - קבל נקבל בינתיים את הנשק המבורך, שבו נמחץ אויב ונביא דרור ושלוש לעמנו ולארצנו". עובדה שכדאי לזכור היא שממש בעוד בגין נואם, ההצטיידות של אוניית הנשק 'אלטלנה' וההכנות להפלגתה היו בעיצומן. היא יצאה לדרך פחות מחודש לאחר שידור הנאום, ב-11 ביוני 1948. מה שאפשר להסיק מנאומו של בגין הוא כי למרות הפרגמאטיזם שהתבטא בהצטרפות למערכת הדמוקרטית, בחר בגין בד בבד גם בבדלנות. **בנקודת הזמן הזאת שלאחר קום המדינה, בהכריזו על הליכתו בראש מפלגה לפרלמנט הישראלי, בדרך החוק, הוא לא קיבל עדיין את המרות המדינית, הריבונית, שאצלה בהסכמת הרוב.**

את הדוגמה השנייה אפשר אם כן לסכם כך: אצל בגין התקיים מתח פנימי בין דרישתו לממלכתיות ולמרות מדינית לבין הנטייה שלו לפעול באופן בלתי תלוי בשלטון או במרות שמכוח הסכמת הרוב.

בגין ראה בהקמת המדינה הזדמנות ליצירת חברה חדשה, טהורה (גם במובן שהיא ראשונית), מודרנית, מוסרית. פרויקט לאומי מכוון מלמעלה, שיעוצב על בסיס עליונות המשפט, זכויות האזרח ומשק חופשי. הדוגמה האמריקנית הרשימה אותו: בהצהרת העצמאות שלה ובחוקה האמריקנית ראה משמעות החורגת מעבר למתן לגיטימציה לכינון משטר רפובליקני. הוא פירש זאת כיצירת חברה מדינית חדשה, שלילת העבר הבריטי, והקמתן של חברה, ממשל ואומה, במעשה בראשית – מן המסד. בחיבורו משנת 1952 תחת הכותרת "השקפת חיים והשקפה לאומית" שהיה עיבוד של סדרת מאמרים שהופיעה בעיתון 'חרות' מכנה בגין את המדינה "מעבדה עברית", ומכוון לאותו 'ניסוי' כמו זה האמריקני. גם ז'בוטינסקי לפניו דימה לא פעם את המעשה הציני (גם את הסוציאליסטי וגם את זה הרוויזיוניסטי) בארץ-ישראל כ'מעבדה'.

אפשר אולי לטעון שבמידה מסוימת, בעיני בגין, הארגון המדיני-חברתי שנוצר ביישוב הטרומ-מדינית, הכניס

"מנהיגים והנהגה בראשית המדינה": כנס במכון בן-גוריון לחקר ישראל 4

12-11 בינואר 2010

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

למעבדה העברית' גורמים שעלולים להפריע או להאט את הניסוי המדיני-חברתי המהפכני לפי האסכולה הרוויזיוניסטית. אפשר שיש להסביר גם בכך את התביעה לפירוק המוסדות היישובים כגון ההסתדרות ותנועות ההתיישבות, לחיבור חוקה ולהעדפתה של 'חרות' את החלפת השלטון ויצירת מבנה אזרחי-כלכלי חדש, על פני השתתפות בממשלה, במהלך העשור הראשון ומחציתו.

בשנות השישים

במחצית שנות השישים אפשר לראות בשינויים שחלו לכאורה בהשקפות של מנחם בגין, ובנטייה משתנה של התנועה: מפרטיקולאריזם – להשתתפות במערכת הפוליטית. דרך אחת היא לראות בכך הפרדה בין המרכיב האידיאולוגי ובין המרכיב הפרגמטי, בבחינת הכרה בעובדה שלא כל מה שרוצים להשיגו הוא גם בר-השגה בזמן ובמקום. דרך אחרת היא לראות בכך שינוי טאקטי-פוליטי לשם השגת אותן המטרות העקביות והנחושות של בגין מהעבר. הקמת סיעת 'תכלת לבן' ב-1964 וכניסתה להסתדרות היא נקודת ציון כזאת, וכמובן הצטרפותה של גח"ל לממשלת אשכול ב-1967. למרות, שוב, שקיים מתח פנימי בין פרגמאטיזם ובין אידיאולוגיה, הרי שהפרגמאטיזם לא מחייב בהכרח סטייה מהאידיאולוגיה. כניסתה של סיעת 'תכלת לבן' להסתדרות למשל, מוכיחה דווקא כי מצד אחד נכנעה 'חרות' להסדרים הפוליטיים במדינה. מן הצד השני נאבקה 'חרות' בתוך ההסתדרות בדיוק על אותם עניינים שעליהם נאבקה קודם לכן – על ממלכתיות ועל החלשת ההסתדרות כמונופול וכזרוע מפלגתית שלטת. בתוך ההסתדרות הכללית נאבקה הסיעה בהנהגתו של אריה בן-אליעזר, יד ימינו של בגין, להעברת מפעלי יסוד ושירותים חיוניים לידי המדינה (שוב, לא הפרטה!), להפיכת כל מפעלי חברת העובדים לקואופרטיבים דמוקרטיים, להנהגת איגוד מקצועי לכל מקצוע, (כמו שתבע בזמנו ז'בוטינסקי) לכינון מוסד בוררות חובה כפתרון לסכסוכי עבודה במקום כלי השביתה. וכמובן דרשה הסיעה גם את ביטול הסמל האחרון של המעמד: הנפת הדגל האדום במוסדות ההסתדרות ובכינוסיה.

סיכום

ניסיתי לשרטט כאן את תפיסת המדינה והחברה של חרות ומנחם בגין בראשה דרך שני צמתים של מתח פנימי. האחד – בין הרצון לריכוזיות מדינתית ובין התמיכה במשק חופשי, והשני בין תפיסה ממלכתית לבין הנטייה למהלכים עצמאיים ולהסרת מרות. ראינו כי בצומת הראשון, ניסו בגין וחירות לתעל את הממלכתיות לחיזוק מה שהם ראו כמבנה הרצוי של המשק הישראלי. בצומת השני, בחרה תנועת החרות, בעשור הראשון, את הקו של עצמאות ובדלנות, עד כמה שניתן היה בתוך המסגרת הפוליטית הישראלית. המרד, המלחמה, ריבונות עברית ובניית החברה מן המסד - (שלמות הארץ, רכיב מרכזי אף הוא, אך חורג מהרצאה זאת) - הם רכיביה של אידיאולוגיה אחת שלמה, בלתי ניתנת לפשרות. האידיאולוגיה הזאת ייצרה מתח פנימי בין מרות והתבדלות; בין ממלכתיות ופרטיקולריזם ובין אידיאולוגיה ופרגמטיזם.

לקראת שנות השישים נראה ש'חרות' איננה יכולה להוסיף ולהחזיק במתח הפנימי של עמדותיה מהעשור הקודם: היא נכנסת לברית עם הצה"כ ובמקביל נוטשת בהדרגה את פרקטיקת ההתרסה במרות הלאומית ומתקרבת לממסדי השלטון. אך יתכן כי השינוי ניכר בפרקטיקות יותר מאשר בעמדות היסוד. הבנת הגורמים לשינויים, הן בפרקטיקות והן בעמדות, מחייבת להרחיב את המבט אל כלל המערכת הפוליטית הישראלית ובעיקר אל השמאל.

בפועל, לא רק חרות שינתה עמדותיה בשנות השישים. תמורות דומות ניכרו גם בצד השמאלי של המפה – ובאורח בולט ביותר בהתפרצותה של פרשת לבון, בכינונה של רפ"י ובאימוץ עמדות חברתיות כלכליות

מעוצב: מיושר לשני הצדדים, מרווח בין שורות: 1.5 שורות

“מנהיגים והנהגה בראשית המדינה”: כנס במכון בן-גוריון לחקר ישראל 5
12-11 בינואר 2010

הממלכתיות של בגין: שתי דוגמאות למתח פנימי בראשית שנות המדינה

אורנה מילר

ליברליות יותר ע"י ממשלת אשכול. מסתבר אפוא שמה שנראה במבט ראשון כתמורות המתחוללת בחירות – הוא למעשה חלק משינוי רחב יותר במארג הפוליטי הישראלי.